

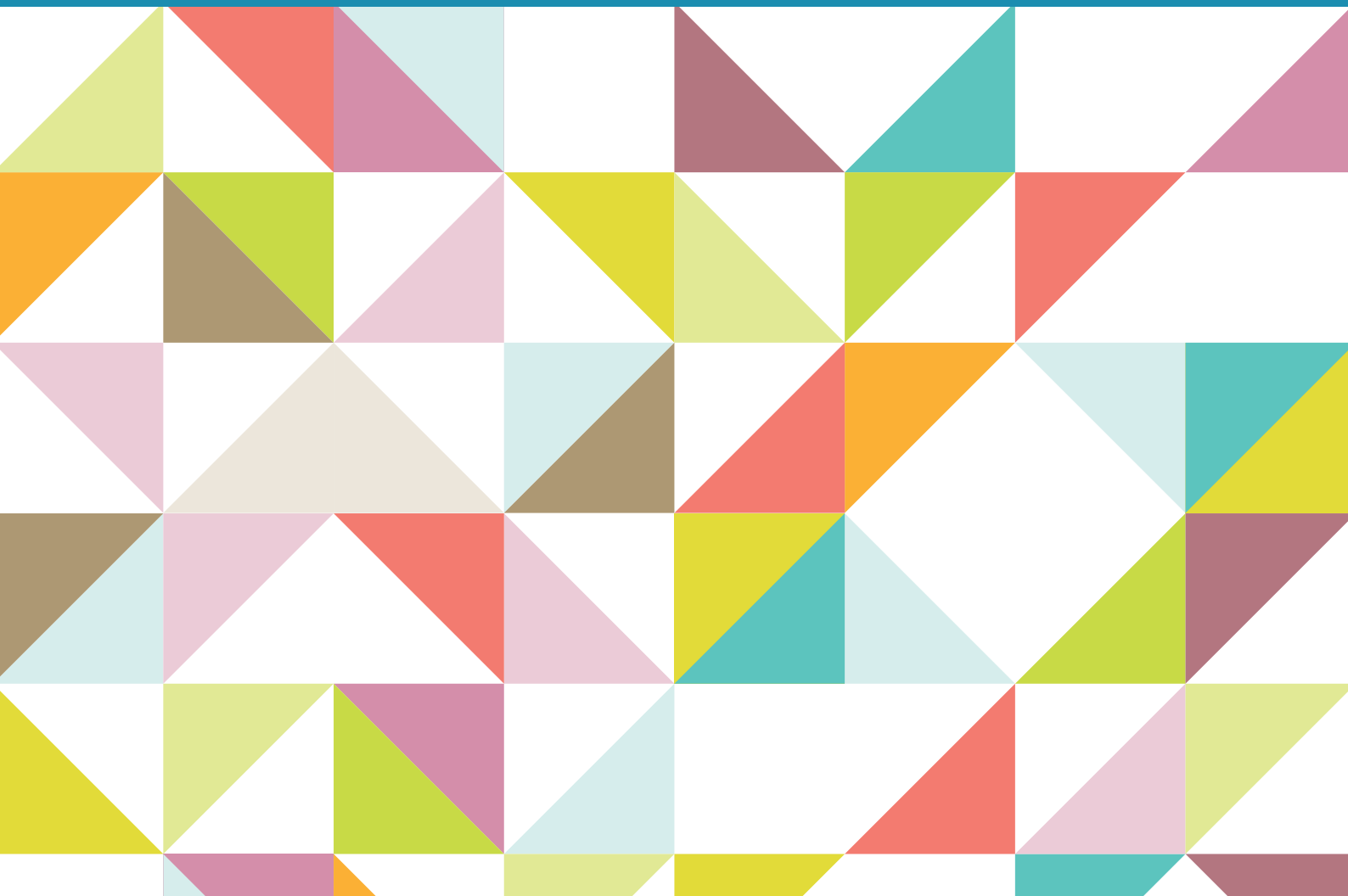

Psychologencommissie
Commission des Psychologues

EEN NATIONALE STUDIE NAAR HET WERKVELD VAN DE SCHOOL- EN EDUCATIEVE PSYCHOLOGIE

PUBLIEKSSAMENVATTING

EEN NATIONALE STUDIE NAAR HET WERKVELD VAN DE SCHOOL- EN EDUCATIEVE PSYCHOLOGIE

PUBLIEKSSAMENVATTING

**Een samenwerking van de Psychologencommissie met de Belgische universiteiten:
KU Leuven, UGent, UC Louvain, VUB, ULB, ULiège, UMons**

INLEIDING

Heel wat leerlingen hebben extra zorg nodig. Cijfers vanuit de Centra voor Leerlingenbegeleiding tonen aan dat ongeveer 26% van de leerlingen een verhoogde behoefte aan zorg heeft. Wie zijn de zorgverleners bij wie deze leerlingen terecht kunnen? Wat is hun beroepsprofiel? En voor welke uitdagingen zien zij zich gesteld? De Belgische universiteiten verenigden zich, met steun van de Psychologencommissie, voor een groot nationaal onderzoek.

ZORGVERLENERS IN HET ONDERWIJSVELD

Een doeltreffende leerlingenbegeleiding staat of valt met goede zorgverleners. Het is dan ook problematisch dat we zo weinig weten over zorgverleners in het onderwijsveld. Wie zijn de schoolinterne en schoolexterne zorgverleners met een psychologische of pedagogische opleidingsachtergrond die zorg en ondersteuning bieden aan leerlingen en hun opvoeders? Wat zijn hun expertises? Is er voldoende expertise aanwezig, gegeven de diversiteit en complexiteit van hulpvragen van leerlingen rond leerproblemen, gedrags- en sociaal-emotionele problemen, (vermoeden van) mishandeling of verwaarlozing, kansarmoede, crisissituaties (bijv. zelfdoding van een leerling)? Welke initiatieven worden genomen om de beroepsgroep te professionaliseren, bijvoorbeeld in het omgaan met toenemende culturele diversiteit en radicalisering van gedachtengoed? Hoe worden deze zorgverleners ingezet in de preventie van psychische en andere problemen en in de ondersteuning van leerkrachten en ouders? Op welke wijze dragen zij bij aan de bevordering van de positieve ontwikkeling en talenten van leerlingen?

EEN STEM GEVEN AAN PSYCHOLOGEN EN PEDAGOGEN

Om deze vragen te beantwoorden verenigden de Belgische universiteiten zich in samenwerking met de Psychologencommissie voor een grootschalig nationaal onderzoek. In dit unieke onderzoek wilden we nagaan of er voldoende afstemming is tussen competenties, professionele noden en nascholingsmogelijkheden van psychologen en pedagogen in het onderwijsveld. Het versterken van de beroepsgroep heeft als ultieme doel het grootbrengen van een veerkrachtige generatie jonge Belgen.

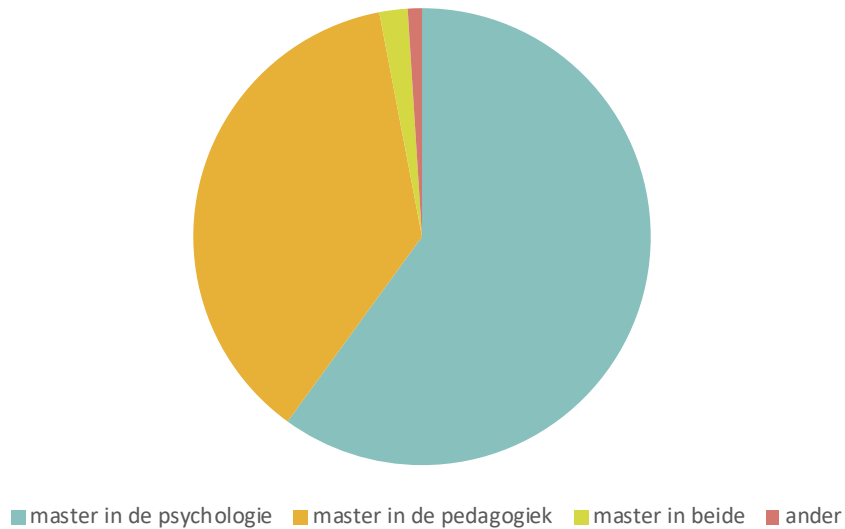
HET ONDERZOEK

De deelnemers

De studie maakt deel uit van een ruimer nationaal onderzoeksproject naar het werk van psychologen en pedagogen. Maar liefst 5829 psychologen en pedagogen in heel België deden mee aan dat onderzoek. Ongeveer één op de zes (16%) werkte in het onderwijsveld en had een takenpakket gedeeltelijk of geheel gericht op de zorg en begeleiding van leerlingen. De resultaten gaan over deze 16% (939). Dit zijn zowel zorgverleners met een psychologische als een pedagogische opleiding.

De resultaten: een selectie

- 90% is vrouwelijk.
- 97% is geboren in België.
- De meeste deelnemers (74%) werken in de Vlaamse Gemeenschap (inclusief Brussel) en 26% in de Franse Gemeenschap (inclusief de Duitstalige Gemeenschap en Brussel).
- 60% heeft een master in de psychologie en 37% een master in de pedagogiek. 2% heeft een master in beide en 1% heeft een master in het bredere domein. Het percentage met een master in pedagogiek is hoger in de Vlaamse Gemeenschap.

Figuur 1: Opleiding

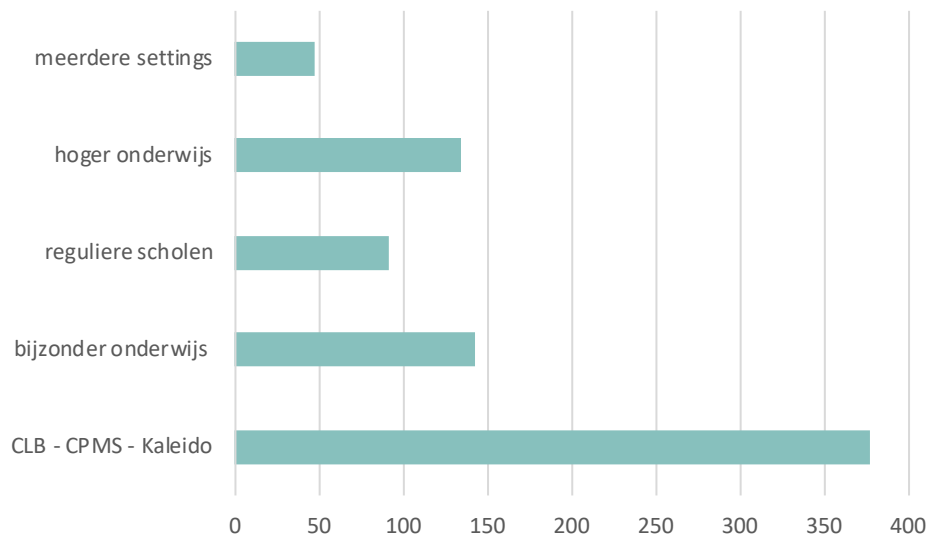
- Eén derde van de deelnemers (36%) heeft een lerarenopleiding vervolledigd, vooral in de Vlaamse Gemeenschap. Eén derde (33%) heeft één of meerdere vervolgopleidingen gevolgd met een duur van minstens één jaar (doorgaans gericht op therapie en behandeling). Dit percentage lag hoger in de Franse Gemeenschap.
- De meerderheid van de respondenten (65%) geeft aan één betaalde job te hebben. Ongeveer één derde combineert meerdere jobs. Een kleiner aantal is zelfstandige, meestal in combinatie met een betaalde job.

Tabel 1

Jobs

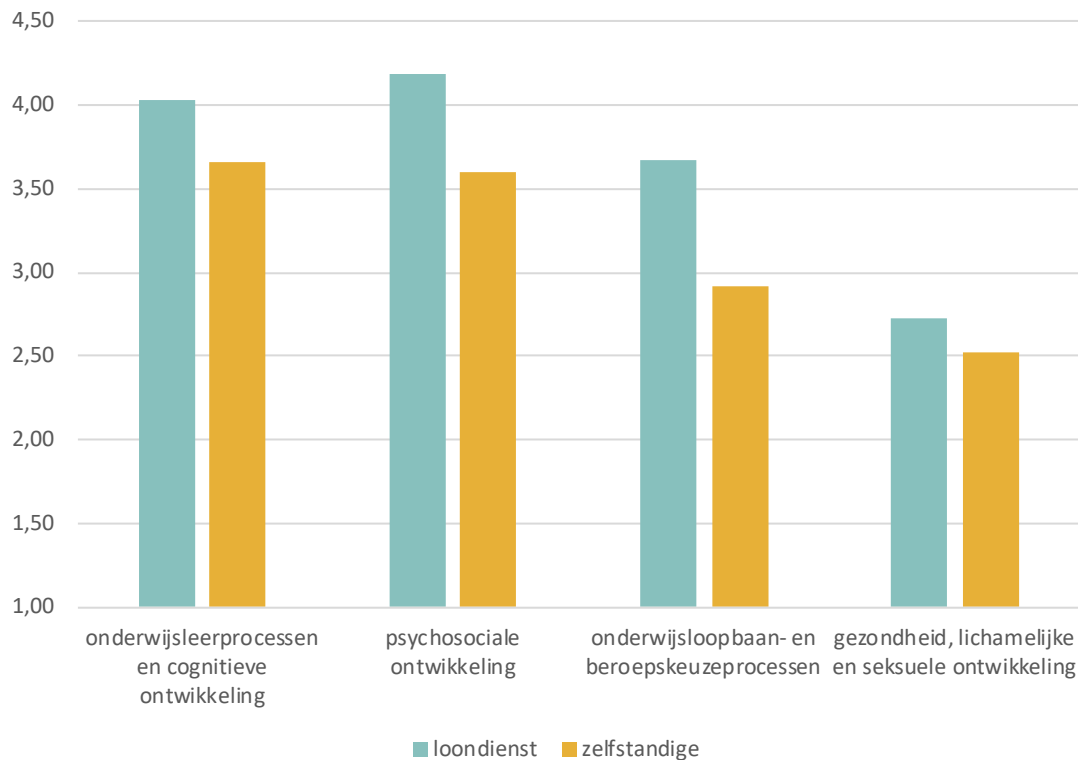
	loondienst		zelfstandig		combinatie	
	n	%	n	%	n	%
1 job	601	65,3	25	2,7		
2 jobs	57	6,2	17	1,8	138	15
3 of meer jobs	10	1,1	12	1,3	61	6,6

- Bijna de helft van de respondenten (377) werkt in een CLB (Vlaamse Gemeenschap), CPMS (Franse Gemeenschap), of Kaleido (Duitstalige Gemeenschap). Bijna één vijfde (143) werkt in scholen voor bijzonder onderwijs, bijna één vijfde in het hoger onderwijs (134), en één tiende in reguliere scholen (91; waarvan 62 in het secundair onderwijs). Bijna 6% is tewerkgesteld in meer dan één setting (47).

Figuur 2: Werksetting

- De deelnemers waren actief in het bevorderen van ontwikkeling in verschillende domeinen: onderwijsleerprocessen en cognitieve ontwikkeling, psychosociale ontwikkeling en functioneren, onderwijsloopbaan- en beroepskeuzeprocessen, en gezondheid, lichamelijke & seksuele ontwikkeling. De nadruk lag vooral op de eerste drie domeinen van ontwikkeling.

Figuur 3: Domeinen van ontwikkeling

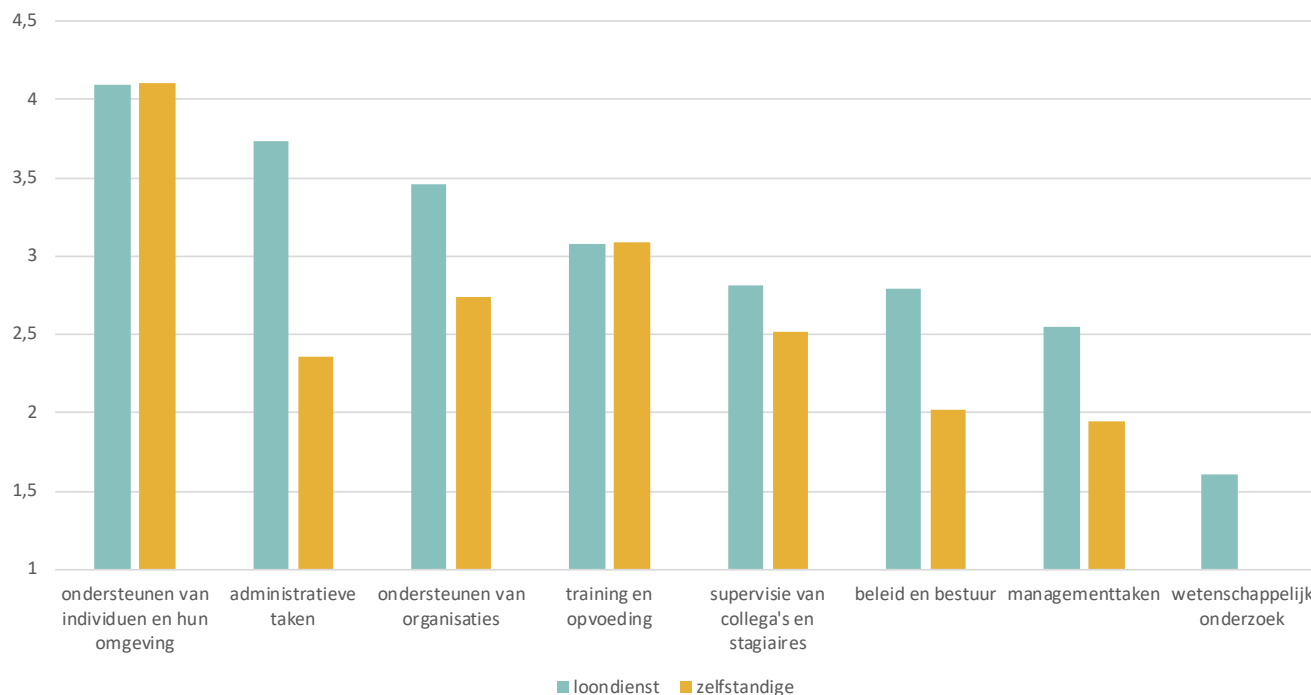
- De meeste deelnemers geven aan zorg te bieden aan zowel leerlingen als aan hun omgeving (ouders, leerkrachten, scholen, ...)

Tabel 2

Directe en indirecte cliëntcontacten

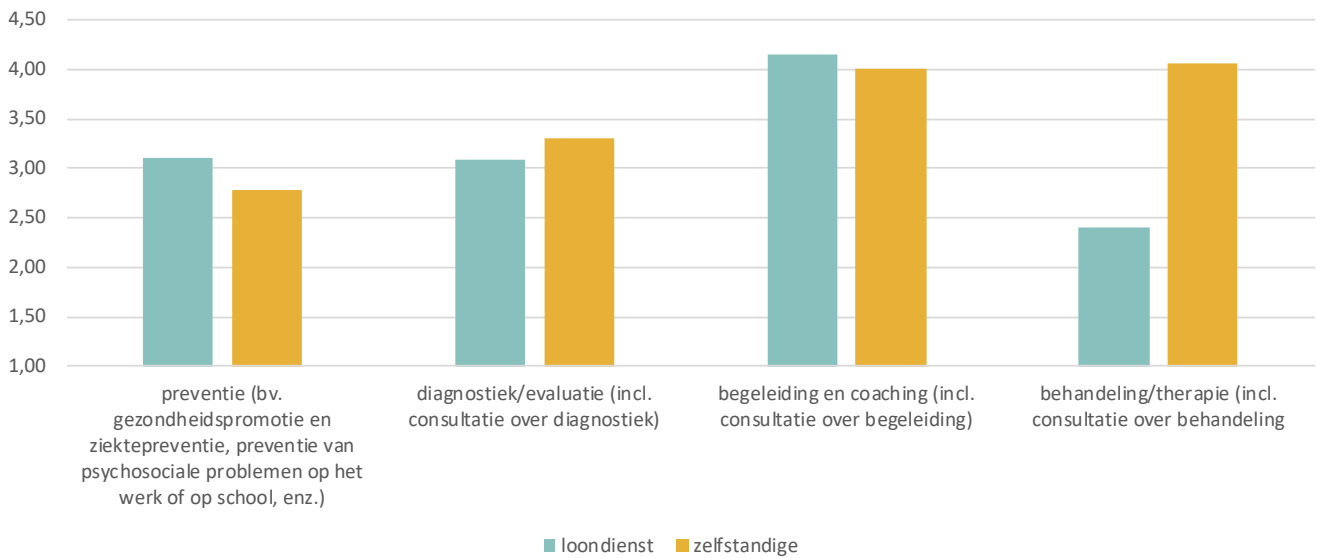
	Hoofdjob in loondienst	Hoofdjob als zelfstandige
	% (n)	% (n)
alleen direct cliëntencontact	9.6% (75)	16.9% (12)
meer direct cliëntencontact dan contact met de dichte omgeving van de cliënt	33.8% (264)	50.7% (36)
ongeveer even veel direct cliëntencontact als contact met de dichte omgeving van de cliënt	37.2% (290)	26.8% (19)
meer contact met de dichte omgeving van de cliënt dan direct cliëntencontact	14.5% (113)	0.0% (0)
alleen contact met de dichte omgeving van de cliënt	1.2% (9)	1.4% (1)
niet van toepassing	2.4% (19)	2.8% (2)
geen gegevens	1.3% (10)	1.4% (1)

- De belangrijkste taken waren: ondersteunen van individuen en hun omgeving, administratieve taken en ondersteunen van organisaties.

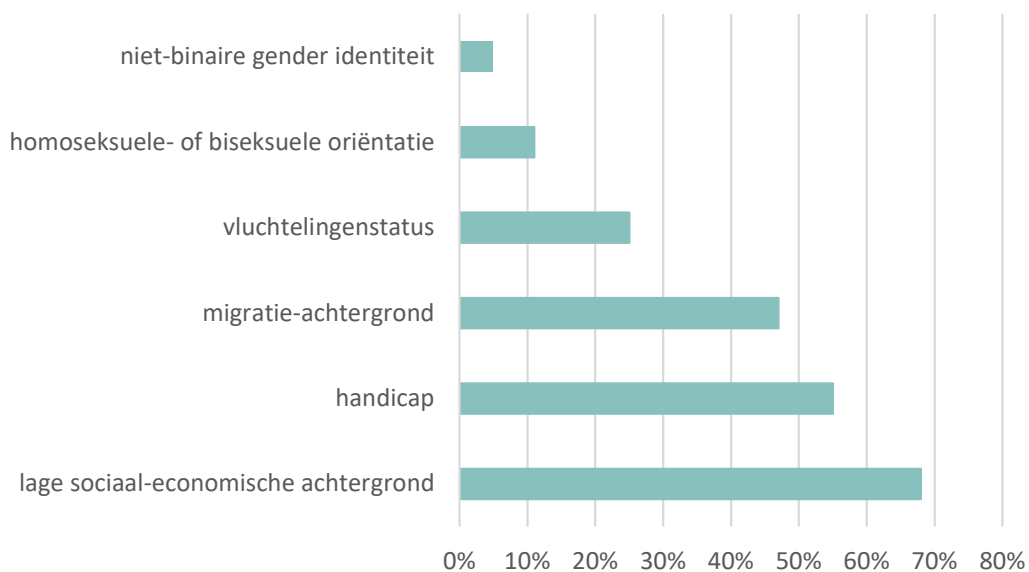
Figuur 4: Taken

- De kernactiviteiten waren preventie, diagnostiek/evaluatie, en begeleiding/coaching. Zorgverleners in het onderwijsveld besteedden relatief minder tijd aan behandeling en therapie.

Figuur 5: Kernactiviteiten

- Cliëntenpopulatie:
 - 68% van de zorgverleners verleende zorg aan leerlingen met een lage sociaal-economische achtergrond.
 - 55% van de zorgverleners verleende zorg aan leerlingen met een handicap.
 - 47% van de zorgverleners verleende zorg aan leerlingen met een migratie achtergrond.
 - 25% van de zorgverleners verleende zorg aan leerlingen met een vluchtelingenstatus.
 - 11% van de zorgverleners verleende zorg aan leerlingen met homoseksuele of biseksuele oriëntatie.
 - 5% van de zorgverleners verleende zorg aan leerlingen met een niet-binaire genderidentiteit.
 Zelfstandigen werkten veel minder met deze groepen cliënten: 65% van de zorgverleners die werkten als zelfstandige verleende geen zorg aan deze groepen cliënten.

Figuur 6: Cliëntenpopulatie

- Top 5 taken waarbij de deelnemers zich het **meest competent** voelden:
 - op een respectvolle manier communiceren met leerlingen, ouders en leerkrachten
 - mondelinge en geschreven rapportering, aangepast aan de cliënt
 - reflecteren over eigen sterktes en zwaktes
 - kennis hebben over de cognitieve, sociale en emotionele ontwikkeling
 - samenwerking met externe psychologen of pedagogen
- Top 5 taken waarbij de respondenten zich het **minst competent** voelden:
 - communiceren met anderstalige cliënten in hun taal
 - kennis hebben van biologische processen die correleren met psychologisch functioneren
 - kritische evaluatie van psychometrische kenmerken van instrumenten (validiteit, betrouwbaarheid)
 - kennis hebben van gezondheidsvoorlichting
 - beoordeling van de kwaliteit van wetenschappelijk onderzoek en het kritisch evalueren van wetenschappelijke bevindingen
- De respondenten waren bezorgd tot zeer bezorgd over:
 - werkdruk
 - complexiteit van problemen
 - financiële middelen
 - wachtlijsten
 - specifieke onderwijsbehoeften
 - M-decreet
 - ondersteuningsmodel in het basis-, secundair en hoger onderwijs
- De werkdruk is hoog, vooral onder zorgverleners werkzaam in een CLB, CPMS en Kaleido. De respondenten scoorden gemiddeld een 8 op een schaal van 0 (helemaal geen werkdruk) tot 10 (zeer hoge werkdruk).
- 15-20% besteedt minder dan 3 dagen aan permanente vorming per jaar, 35% 3 tot 5 dagen, en rond de 40% meer dan 5 dagen. De respondenten geven aan dat, door de werkdruk, de tijd die ze besteden aan permanente vorming onder druk staat.
- 33% is lid van een beroepsorganisatie.

CONCLUSIES

Sterkten

- De psychologen en pedagogen in het beroepsveld zijn hoog opgeleid en een aanzienlijk deel heeft **aanvullende opleidingen** gevolgd, waaronder de lerarenopleiding of een opleiding tot psychotherapeut of een andere behandel- of therapievorm.
- De **expertise is breed** en gericht op verschillende domeinen van ontwikkeling: leren en cognitieve ontwikkeling, gedrags- en psychosociale ontwikkeling, studie- en beroepskeuzeprocessen, en gezondheid, fysieke en seksuele ontwikkeling.
- Het beroepsveld is gericht op zorgverlening **aan zowel leerlingen als aan hun omgeving** (ouders, leerkrachten, scholen, ...). Een ruime meerderheid van de zorgverleners heeft zowel contacten met de leerling als met de directe omgeving van de leerling. Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat aandacht voor de (opvoedings)omgeving van de leerlingen een sterk positief effect heeft op de ontwikkeling van leerlingen.
- Het beroepsveld richt zich niet enkel op het identificeren en begeleiden van leerlingen met psychische problemen, maar ondersteunt **ook de normale/positieve ontwikkeling**. Voorbeelden zijn het bevorderen van de leermotivatie en van de ontwikkeling van talenten en interesses in het kader van studie- en beroepskeuzeprocessen.

- De kernactiviteiten zijn gericht op **eerstelijns zorgverlening** zoals preventie, diagnostiek en begeleiding/coaching en minder op de behandeling van stoornissen. Preventie heeft gemiddeld een even groot deel in het takenpakket van de zorgverleners als diagnostiek. Dit verschilt echter wel per werksetting: schoolinterne zorgverleners besteden meer tijd aan preventie dan aan diagnostiek, terwijl schoolexterne zorgverleners (in CLB) meer tijd besteden aan diagnostiek dan aan preventie.
- Psychologen en pedagogen die tewerkgesteld zijn in onderwijs bereiken maatschappelijk **kwetsbare doelgroepen** voor wie de drempel naar de klassieke hulpverlening vaak (te) hoog is. Door vroeg in de levensloop te interveniëren kunnen ze een belangrijke rol spelen in het voorkomen van problemen of van de escalatie daarvan bij deze groepen.

Bedreigingen

De werkdruk is hoog. Dit geldt vooral onder zorgverleners werkzaam in een CLB, CPMS of Kaleido. Respondenten geven aan dat de kwaliteit van de zorgverlening hierdoor onder druk staat. De hoge werkdruk hangt sterk samen met de (sterk) toegenomen complexiteit van de hulpvragen en de complexe opvoedingscontexten van leerlingen in verhouding tot de beperkte financiële middelen (en als gevolg daarvan wachtlijsten). Hoewel dit onderzoek niet opgezet is om het M-decreet of het Ondersteuningsmodel (voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften) te evalueren worden beide wel genoemd in relatie tot de hoge werkdruk. Ook opvallend is dat er bijna evenveel tijd besteed wordt aan hulpverlening aan leerlingen en hun omgeving als aan administratieve taken. Verder blijkt uit de antwoorden dat de werkdruk een negatieve invloed heeft op de kwaliteit van de zorgverlening en op het onderhouden van de eigen beroepscompetenties (geen tijd voor permanente vorming).

Uitdagingen en Kansen

- **Versterk de culturele responsiviteit van de zorgverleners als waarborg voor sociale gelijkheid.** Een aantal resultaten uit het onderzoek suggereren dat de zorg voor bepaalde groepen leerlingen onder druk staat. Ten eerste is het beroepsveld bijzonder homogeen (veelal vrouwen geboren in België) en weerspiegelt ze niet de diversiteit van de samenleving. Ten tweede, het merendeel van de zelfstandige zorgverleners verleent geen zorg aan minderheidsgroepen. Ook ander onderzoek laat zien dat vooral hoogopgeleide gezinnen gebruik maken van (duurdere) niet-gesubsidieerde zorg wat maatschappelijke ongelijkheid versterkt (Bodvin et al., 2017). De culturele responsiviteit van zorgverleners speelt hierin een belangrijke rol (Bodvin et al., 2017). Uit dit onderzoek blijkt dat zorgverleners in het onderwijs hun culturele sensitiviteit relatief laag inschatten: ze voelen zich gemiddeld dus minder zeker in het werken met leerlingen uit etnische minderheidsgroepen. Zorgverleners kozen relatief weinig voor het thema 'diversiteit en gelijke kansen' als onderwerp voor permanente vorming.
- **Versterk en waardeer de identiteit van psychologen in het onderwijsveld.** Psychologen spelen een belangrijke rol in de preventieve zorg voor kinderen en in het bijzonder in de leerlingenbegeleiding. Maar die unieke rol krijgt onvoldoende erkenning van de samenleving en wordt door de psychologen ook niet zo ervaren. De identificatie van zorgverleners met een opleiding in de psychologie met het beroep van psycholoog blijkt laag. Dit hangt mogelijk samen met het doorgaans niet gebruiken van de titel van psycholoog (en dus niet als zodanig herkenbaar zijn) en het niet aangesloten zijn bij een beroepsorganisatie voor psychologen. Identificatie met een beroep is belangrijk voor het waarborgen van de inzet van de unieke competenties van psychologen.
- **Versterk de competentie van hulpverleners als scientist-practitioners.** Er is brede consensus dat scientist-practitionerervaardigheden de kwaliteit van de zorgverlening verhogen. We zien deze vaardigheden dan ook terug in de competentieprofielen van de Vlaamse Vereniging voor Schoolpsychologen (VVSP) en van de Hoge Gezondheidsraad. Ook door de universitaire opleidingen wordt dit benadrukt. Toch blijken

zorgverleners in het onderwijs zich minder sterk te voelen in scientist-practitionervaardigheden en lijkt de transfer van vaardigheden die aangeleerd worden in de opleiding naar de praktijk voor verbetering vatbaar. Dit is een belangrijk thema voor permanente vorming.

- **Stimuleer levenslang leren.** Door de hoge werkdruk staat het volgen van permanente vorming onder druk. Daarnaast is permanente vorming doorgaans niet gericht op domeinen waar zorgverleners minder competent zijn, zoals culturele sensitiviteit en vaardigheden als scientist-practitioner. Maak permanente vorming aantrekkelijker door effectieve formats te gebruiken zoals training op de werkvloer en coaching (i.t.t. one-shot workshops en seminars). Om zelfeducatie te bevorderen kan gedacht worden aan blogs geschreven door opleiders en wetenschappers. Daarnaast is lidmaatschap van een beroepsorganisatie belangrijk.
- **Erken de unieke rol van de zorgverleners in de preventieve zorg door hun aanwezigheid in het gewoon onderwijs te vergroten.** Preventie is een belangrijk onderdeel van het takenpakket, vooral van het takenpakket van schoolinterne zorgverleners. In Vlaanderen is er een grote vraag naar het versterken van de preventieve, eerstelijns psychologische zorg. De school is een uitgewezen locatie voor de preventieve zorg voor kinderen en jongeren (World Health Organization, 2003): Preventieve zorg op school is laagdrempelig, niet-stigmatiserend en de (kost-)effectiviteit van preventieve zorgprogramma's in het voorkomen van psychische problemen is veelvuldig aangetoond. Toch zijn er relatief weinig zorgverleners schoolintern werkzaam. Door het verhogen van het aantal schoolinterne zorgverleners kan de preventieve schoolpsychologische zorg voor leerlingen (en hun ouders) vergroot worden. Zo wordt er tegemoet gekomen aan de roep om de versterking van de eerstelijnszorg in Vlaanderen.

Meer informatie over dit onderzoek en het volledige rapport zijn te vinden op: www.ppatworkinbelgium.be.

Gelieve te citeren als:

Spilt, J.L., Wouters, S., Frenay, M., & Colpin, H. (2021). *Publiekssamenvatting: Een nationale studie naar het werkveld van de School en Educatieve Psychologie*. Leuven: KU Leuven.